

**YANGI AXBOROT TEXNOLOGIYALARINING TARJIMA VA TARJUMANLARNING KENGAYISHI
VA RIVOJLANISHIDAGI O‘RNI****Abdukaxxorova Nargiza Rustamovna**

Qo‘qon universiteti o‘qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada rivojlanayotgan texnologiyalarning tarjima sohasiga chuqur ta‘sir va raqamli asrda tarjimonlarning o‘zgaruvchan roli o‘rganildi. Mashina tarjimasi, kompyuter yordamida tarjima vositalari va sun‘iy intellekt kabi turli texnologik yutuqlar va ularning til mutaxassislari uchun ta‘sirini tahlil qilindi. Ushbu texnologiyalar bilan bog‘liq afzalliklar va qiyinchiliklar ta‘kidlab o‘tilgan. Tarjimonlar endi mahalliyashtirish, kontentni muayyan madaniy va lingvistik kontekstlarga moslashtirish, shuningdek, mashinada yaratilgan tarjimalarni tahrirlashdan keyin tobora ko‘proq ishtirok etib borayotgani, moqda. Ushbu siljish tarjimonlardan yangi ko‘nikmalarni, jumladan, texnologiyani chuqurroq tushunish va avtomatlashtirilgan tizimlar bilan samarali hamkorlik qilish qobiliyatini egallashni talab qilishi masalalari tahlil ostiga olingan.

Kalit so‘zlar: Tarjima texnologiyasi, tarjimada sun‘iy intellekt, mashina tarjimasi, neyron mashina tarjimasi (NMT), tarjima dasturi, tarjimada inson-AI hamkorligi, til xizmatlari sanoati, madaniyatlararo muloqot, kengaytirilgan tarjima, bulutga asoslangan tarjima xizmatlari.

So‘nggi bir necha o‘n yilliklar davomida dunyo texnologiyaning misli ko‘rilmagan va jadal rivojlanishiga guvoh bo‘ldi, turli sohalarni o‘zgartirdi va bizning yashash va ishlash tarzimizni o‘zgartirdi. Ushbu texnologik inqilob hisoblash quvvati, sun‘iy intellekt, aloqa tarmoqlari va boshqa muhim sohalardagi yutuqlar tufayli yuzaga keldi. Axborot texnologiyalari sohasida tezroq va kuchliroq protsessorlarning rivojlanishi murakkab dasturiy ilovalarni yaratish imkonini berdi. Bu murakkab ma‘lumotlarni tahlil qilish va real vaqt rejimida qaror qabul qilish juda muhim bo‘lgan moliya, sog‘liqni saqlash va logistika kabi sohalarda o‘z ta‘sirini ko‘rsatdi. Bulutli hisoblash ushbu transformatsiyani yanada tezlashtirdi va har qanday o‘lchamdagi biznes uchun kengaytiriladigan va foydalanish mumkin bo‘lgan hisoblash resurslarini taqdim etdi.

Dunyo hamjamiyatida taraqqiyot va global o‘zaro bog‘liqlik bilan o‘sib borayotgan davrda tarjimonlar rolining tubdan o‘zgarishlarga duch kelish holati amalga oshirilmoqda. Eng ilg‘or texnologiyalarning paydo bo‘lishi nafaqat axborot almashish usulini yangiladi, balki tarjimonlarga misli ko‘rilmagan imkoniyatlar va muammolarni ham taqdim etdi. Til va muloqotning murakkab manzarasini tahlil etar ekanmiz, tarjimonlar va yangi texnologiyalar o‘rtasidagi simbiotik munosabatlarni o‘rganish, bu yutuqlar lingvistik vositachilikning an‘anaviy chegaralarini qanday qayta shakllantirayotganini o‘rganish zarur bo‘ladi.

An‘anaga ko‘ra lingvistik hunarmandlar sifatida qaraladigan tarjimonlar bugungi kunda sun‘iy intellekt, mashina o‘rganish va boshqa ilg‘or texnologiyalar tomonidan amalga oshirilayotgan dinamik evolyutsiyaning boshida turibdi. Maqolada ushbu yangiliklarning tarjima sohasiga ko‘p qirrali ta‘sirini ochib berishga, texnologiya tarjima jarayonida hal qiluvchi insoniy elementni almashtirish emas, balki oshirish yo‘llarini yoritishga intilishi xususida fikr yuritiladi. Tadqiqotga kirishar ekanmiz, biz yangi texnologiyalar samaradorlikni oshirish, foydalanish imkoniyatini kengaytirish va madaniyatlararo tushunishni rivojlantirishning turli usullarini ko‘rib

chiqamiz. Neyron mashinasi tarjimasi va tilni qayta ishlash algoritmlaridan hamkorlikdagi onlayn platformalargacha tarjimonlar uchun mavjud vositalar eksponent ravishda kengayib, ularga muloqot chegara bilmaydigan globallashtirilgan dunyoda harakat qilish imkonini berdi. Biroq, taraqqiyot rivoji bilan birga, avtomatlashtirish sharoitida axloqiy mulohazalar, sifat nazorati va madaniy nuanslarni saqlab qolish zarurati ham paydo bo‘ladi. Maqolada texnologiya asosidagi tarjimaning axloqiy oqibatlarini o‘rganib chiqish va inson tarjimonlarining aniqlik, madaniy sezgirlikni ta‘minlash va til boyligini saqlashdagi ajralmas rolini tahlil qildik. Tarjimonlar va doimiy rivojlanayotgan texnologiya o‘rtasidagi murakkab o‘zaro ta‘sirni ochish, tadqiqotchilarni innovatsiyalar va an‘analar uyg‘unlashgan dunyoda lingvistik vositachilik kelajagi haqidagi fikrlarni tahlil qilish muhim ahamiyatga ega. Ushbu o‘zgaruvchan davrda tarjimon rolining kengayishi tahdid sifatida emas, balki lingvistik tafovutlar orasida samarali va nozik muloqotni rivojlantirishda inson tajribasi va texnologik jasoratini birlashtirishga taklif sifatida namoyon bo‘ladi.

Tez suratda rivojlanib borayotgan texnologik taraqqiyot davrida tarjima sohasi o‘zgaruvchan evolyutsiyani boshdan kechirmoqda. Yangi texnologiyalarning integratsiyasi an‘anaviy tarjima jarayonlarini soddalashtiribgina qolmay, balki innovatsion imkoniyatlarni yuzaga keltirdi, tarjimonlarning rolini ilgari tasavvur qilib bo‘lmaydigan darajada kengaytirdi. Til va texnologiya masalasiga kirib borar ekanmiz, tarjimonlar endi oddiy tilshunos emasligi ayon bo‘lmoqda; ular raqamli asrda madaniyatlararo muloqotning ajralmas yordamchilariga aylanmoqdalar.

Mashina tarjimasi (MT) vositalari ushbu transformatsion tahlillarning asosida ko‘rib chiqiladi. Mashina tarjimasining dastlabki takrorlanishi ko‘pincha noaniqliklar va lingvistik nuanslar tufayli shubha bilan kutib olingan bo‘lsada, sun‘iy intellekt va neyron tarmoqlardagi so‘nggi yutuqlar ushbu vositalarning imkoniyatlarini sezilarli darajada yaxshilagan. Neyron mashina tarjimasi kabi zamonaviy MT tizimlari misli ko‘rilmagan aniqlik darajasiga erishdi va ularni tarjima jarayonida qimmatli aktivlarga aylantirdi. Tarjimonlar endi bu texnologiyalardan ularning samaradorligini oshirish va asosiy e‘tiborni yuqori darajadagi lingvistik aniqlik vazifalariga qaratish uchun foydalanmoqdalar, odatiy va takroriy tarjimalarni mashinalarga qoldirmoqdalar.

Translation Memory (TM) tizimlarining paydo bo‘lishi tarjimonlarga ilgari tarjima qilingan kontentni saqlash va qayta ishlatish imkonini berib, ularga qo‘shimcha imkoniyatlar berdi. Bu nafaqat tarjimalar bo‘ylab izchillikka yordam beradi, balki umumiy jarayonni tezlashtiradi. Tarjimonlar terminologiya va iboralarning keng ma‘lumotlar bazalarini yaratishi mumkin, bu esa ularning ishlari sohaga xos til konventsiyalariga mos kelishini ta‘minlaydi. TM tizimlarining mashina tarjimasi bilan uyg‘unligi tarjimonlarga yuqori sifatli tarjimalarni samaraliroq qilish imkonini beruvchi dinamik sinerjiya yaratdi.

Avtomatlashtirilgan vositalardan tashqari, bulutga asoslangan hamkorlik platformalarining yuksalishi tarjimonlarning ish faoliyatiga katta ta‘sir o‘tkazdi. Ushbu platformalar geografik chegaralardan oshib, tarjimonlar, muharrirlar va mijozlar o‘rtasida real vaqtda hamkorlikni osonlashtiradi. Bulut hujjatlar, tahrirlar va fikr-mulohazalarni uzluksiz almashish imkonini beradi va umumiy tarjima ish jarayonini yaxshilaydigan hamkorlik muhitini rivojlantiradi. Bu nafaqat

tarjimon guruhlari ichidagi muloqotni yaxshilaydi, balki mijozlarga qimmatli tushuncha va fikr-mulohazalarni taqdim etib, jarayonda faol ishtirok etish imkonini beradi.

Tarjimonlarning roli kengaygani sari, madaniy va kontekstual tushunish har qachongidan ham muhimroq bo‘lib qolmoqda. Mashinalar ma’lumotlarni qayta ishlashda ustun bo‘lsa-da, ular ko‘pincha inson ifodasi, idiomatik til va madaniy kontekstning nuanslari bilan kurashadilar. Bu yerda inson tarjimonlari hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Ular madaniy nuanslarni, idiomatik iboralarni chuqur tushunish va mo‘ljallangan xabarni maqsadli auditoriya bilan rezonanslashadigan tarzda yetkazish qobiliyatini olib keladi. Insonning ta’siri, ayniqsa, adabiyot, marketing va yuridik tarjima kabi madaniy sezgirlik muhim bo‘lgan sohalarda almashtirib bo‘lmaydigan vosita sifatida saqlanib qolmoqda.

Yangi texnologiyalar integratsiyasi tarjima masalalarini qayta shakllantirmoqda, mutaxassislariga an’anaviy chegaralardan oshib ketish imkoniyatini bermoqda. Avtomatlashtirish va mashina yordami muhim - hal qiluvchi rolni o‘ynasa-da, inson elementi to‘g‘ri, madaniy jihatdan sezgir va kontekstga mos tarjimalarni ta’minlashda ajralmas bo‘lib qolmoqda. Tarjimonlar ushbu texnologik yutuqlarni qabul qilar ekan, ular tobora kengayib borayotgan globallashtirilgan dunyoda yangi faoliyatlar va imkoniyatlarga moslashib, dinamik va rivojlanayotgan sohaning oldingi saflarida bo‘lishlari muhim ahamiyatga ega.

Tarjimada texnologiyadan foydalanish ham ijobiy, ham salbiy axloqiy ta’sirga ega bo‘lib, ma’lumotni til chegaralari bo‘ylab uzatish usullarini shakllantiradi. Mas’uliyatli va madaniy jihatdan sezgir tarjima amaliyotlarini ta’minlash uchun ushbu axloqiy jihatlarni hisobga olish juda muhimdir.

Aniqlik va sifat:

- Ijobiy jihat: Texnologiya mashina tarjimasi (MT) va kompyuter yordamida tarjima (CAT) kabi vositalar orqali tarjimaning aniqligi va tezligini oshirishi mumkin. Bu o‘z vaqtida va tejamkor tarjimalarni taqdim etish uchun foydali bo‘lishi mumkin.

- Salbiy jihat: Biroq, faqat avtomatlashtirilgan vositalarga tayanish tarjimalar sifatini buzishi mumkin, ayniqsa nuans, madaniy tushunish yoki kontekstga xos talqinni talab qiladigan matnlarda bu yaqqol namoyon bo‘ladi. Bu noto‘g‘ri ma’lumotlar va noto‘g‘ri aloqa haqida tashvish uyg‘otadi.

Madaniy sezgirlik:

- Ijobiy jihat: Texnologiya tarjimalarni yanada qulayroq qilish va global muloqotni rivojlantirishga yordam beradi. Bu turli madaniyatlar va tillar o‘rtasida ma’lumot tarqatish imkonini beradi.

- Salbiy jihat: Avtomatlashtirilgan tarjima vositalari madaniy nuanslarni to‘liq tushuna olmasligi mumkin, bu esa noto‘g‘ri tarjimalarga olib keladi. Madaniy tushunishning yo‘qligi tushunmovchiliklarga, haqoratomuz tarkibga yoki madaniy kontekstlarning noto‘g‘ri talqin qilinishiga olib kelishi mumkin.

Ish joyini almashtirish:

- Ijobiy jihat: Texnologiya tarjima jarayonlarini soddalashtirib, tarjimonlarga yanada murakkabroq vazifalarga e’tibor qaratish imkonini beradi. Bu samaradorlikni oshirishi va muntazam tarjimalar uchun zarur bo‘lgan vaqtni qisqartirishi mumkin.

- Salbiy jihat: Mashina tarjimasidan keng foydalanish inson tarjimonlarining ish joyini almashtirishga olib kelishi mumkin. Bu tirikchilikka ta'siri va til va madaniyat bo'yicha inson tajribasining qadrsizlanishi haqida axloqiy xavotirlarni keltirib chiqaradi.

Maxfiylik va xavfsizlik:

- Ijobiy jihat: Texnologiya axborot va hujjatlarni xavfsiz almashishni osonlashtiradi, ayniqsa maxfiy yoki nozik kontekstlarda.

- Salbiy jihat: Avtomatlashtirilgan tarjima xizmatlari ko'pincha ma'lumotlarni saqlash va qayta ishlashni o'z ichiga oladi, bu esa maxfiylik bilan bog'liq muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Foydalanuvchilar, ayniqsa, maxfiy yoki maxfiy ma'lumotlar tarjima qilinayotgan hollarda, o'z ma'lumotlari qanday ishlov berilishidan xabardor bo'lishi kerak.

Kasbiy javobgarlik:

- Ijobiy jihat: Texnologiya tarjimonlarning imkoniyatlari va samaradorligini oshiradigan vositalar bilan ta'minlash orqali ularni kuchaytirishi mumkin.

- Salbiy jihat: Tarjimalarning to'g'riligi va maqsadga muvofiqligini ta'minlashda beparvolik yoki u orqali yuzaga keladigan texnologiyaga haddan tashqari ishonish xavfi mavjud. Tarjimonlar e'tiborli bo'lishlari va mashina tomonidan yaratilgan natijalarni faol ravishda ko'rib chiqishlari kerak.

Ilg'or texnologiyalar asrida tarjimaning kelajagi sun'iy intellekt (AI) va tabiiy tilni qayta ishlash (NLP) sohasidagi innovatsiyalar tomonidan boshqariladigan o'zgarishlarga shay holatda turibdi. Ushbu texnologiyalar orqali kelajakda:

Real-Time Translation: AI integratsiyasi bilan real vaqtda tarjima xizmatlari yanada murakkablashmoqda. Bu, ayniqsa, foydalanuvchilar suhbat davomida kichik vaqt mobaynidagi tarjimani boshdan kechirishlari mumkin bo'lgan ovozli va video aloqa platformalarida yaqqol ko'rinadi. Bu global muloqotda til to'siqlarini yo'q qilish, hamkorlik va tushunishni rivojlantirish imkoniyatiga ega.

Multimodal tarjima: Tarjima faqat matn bilan cheklanmaydi. Ilg'or texnologiyalar tasvirlar, videolar va hatto imo-ishoralarni tarjima qilish imkonini beradi. Multimodal tarjima matnli va vizual kontekstni hisobga olgan holda murakkab ma'lumotlarning talqinini kuchaytiradi va uni yanada aniq va keng qamrovli qiladi.

Moslashtirish va domenga xos tarjima: AI bilan quvvatlanadigan tarjima modellari yuridik, tibbiy yoki texnik tarjima kabi muayyan sohalar yoki domenlar uchun nozik sozlanishi mumkin. Ushbu moslashtirish tarjimalarning nafaqat lingvistik jihatdan aniqligini, balki ixtisoslashgan sohalarda kontekstga ham mos kelishini ta'minlaydi va noto'g'ri talqin qilish xavfini kamaytiradi.

Tilni saqlash: Texnologiya yo'qolib ketish xavfi ostida turgan tillarni saqlab qolishda ham rol o'ynashi mumkin. AI matnlarni, og'zaki an'analarni va madaniy nuanslarni hujjatlashtirish va tarjima qilishda yordam berishi va til xilma-xilligini saqlashga hissa qo'shishi mumkin.

Uzluksiz o'rganish va moslashish: AI modellari o'rganishda va rivojlanayotgan tillar, ovozlar va madaniy o'zgarishlarga moslashishda davom etadi. Ushbu moslashuv dinamik lingvistik hududlarda tarjima texnologiyasining dolzarbligini ta'minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, texnologiya integratsiyasi tarjimonlar uchun tahdid emas, balki imkoniyat sifatida qaralishi kerak. Bu ularning imkoniyatlarini, samaradorlikni oshirishi va yangi imkoniyatlarni ochishi mumkin. Biroq, muvozanatni saqlash juda muhim, inson tarjimonlari o‘z ishiga olib keladigan insoniy tahlil, madaniy tushuncha va ijodkorlik texnologiya soyasida qolmasligini ta‘minlash juda muhim xisoblanadi. Moslashuvchanlik, uzluksiz o‘rganish va texnologiyadan o‘rnini bosuvchi vosita sifatida foydalanishni rag‘batlantirish tarjimonlarga til xizmatlarining doimiy rivojlanib borayotgan davrda muvaffaqiyat qozonishlariga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Arnold, D., Balkan, L., Meijer, S., Humphreys, R., & Sadler, L. (1996). Machine translation: An introductory guide. Oxford, UK: Blackwell.
2. Bédard, C. (2000). Mémoire de traduction cherche traducteur de phrases [Translation memory seeks sentence translator]. Traduire.
3. Dennis, K., & Urry, J. (2007). The digital nexus of post-automobility. Lancaster, UK: Lancaster University.
4. Esselink, B. (2000). A practical guide to localization. Amsterdam, The Netherlands: John Benjamins.
5. Kelly, N., Ray, R., & DePalma, D. (2011). From crawling to sprinting: Community translation goes mainstream. *Linguistica Antverpiensia*, 10, 75–94.
6. Kishkovich Yu.P. Современные тенденции возрастания роли информационных технологий в бизнесе // Экономика: вчера, сегодня, завтра. 2021.Том 11. № 5А.
7. 12. S.G‘ulomov. “Raqamli iqtisodiyotda blokcheyn texnologiyalari”.